

M.S.MUXITDINOVA, M.M.XALLOVA

MAKTAB REPERTUARI

48, 513
M-02

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TAILIM VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

MUSIQ TA'LIMI KAFEDRASI

M. S. Muxitdinova, M. M. Xalilova

MAKTAB REPERTUARI

(O'quv-uslubiy qo'llanma)

- 3870 -

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIV VA O'RTA
MAXSUS TAILIM VAZIRLIGI CHIRCHIQ DAVLAT
PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
AXBOROT RESURS MARKAZI

CHIRCHIQ-2022

Mazkur qo'llanmada tavsiya etilayotgan kuy va qo'shiqlar ta'lim dasturlarida nazarda tutilgan bo'lib, ular maktabgacha ta'lim tashkilotlarining musiqqa rahbarlari, umumta'lim maktablari musiqqa o'qituvchilari hamda musiqqa ta'limni yo'naltirishda tashkil olayotgan o'rta maxsus va oliy ta'lim talabalari uchun o'quv-uslubiy qo'llanma sifatida tavsiya etiladi.

Uslubiy qo'llanmada berilgan kuy va qo'shiqlar o'rganilishi jihatidan u qadar murakkab emas, matnlari tez esda qoladi. Ularni o'rganishda foydali bo'ladigan metodik tavsiyalar berilgan.

Qo'shiqlarning aksariyat qismi respublikamizdagi bolalar qo'shiqchilik dasturlari tomonidan ijro etilgan, shuningdek, hali e'lon qilinmagan yangi qo'shiqlar ham ta'lim jarayonlarida foydalanish uchun tavsiya etilmoqda.

Mualliflar:

Mahobat Saidjabborova Muxitdinova,
Maxluzza Maxmudjonova Xalilova,
CHDPU "Musiqqa ta'limi" kafedrasining o'qituvchilari.

Taqrizchi:

Anvar Qudratovich Lutfilloev -
Nizomiy nomli TDPU professori,
"Musiqqa madaniyati" fakulteti dekani.

Mazkur o'quv-uslubiy qo'llanma Chirchik davlat pedagogika universiteti o'quv-uslubiy kengashi tomonidan nashrga tavsiya etilgan (2022 yil 27-oktyabr kundagi 3-sonli bayonoma).

Kirish.

Ushbu Maktab repertuari uslubiy qo'llamasining asosiy maqsadi – musiqiy asarlarni ijro etish va chuqur tahlil qilish asosida talabalarga ma'lum maqsadga yo'naltirilgan ta'lim berish va shu bilan birga o'z munosabatlarini ijodiy faoliyatiga qaratib olishlari, mustaqil mehnat faoliyatiga tayyorlashdan iborat.

Xalq musiqqa ijodini, tarixiy boyliklar, milliy an'analar, fan va madaniyat yangiliklarini o'rganib, tanlangan repertuarlarini O'zbekiston bastakorlari asarlari bilan boyitib, uslubiy ko'rsatmalarni oddiylikdan murakkabga, murakkabdan umumiylikka o'tirib asosida olib boriladi va buning natijasida mustaxkam kasbiy bilimlar va ko'nikmalar hosil qilish ta'minlanadi.

Kelajak avlodga musiqiy-estetik tarbiya berish, musiqqa mehr uyg'otish va katta bastakorlar, pianistlar, san'atshunoslarni voyaga yetkazishda o'qituvchi kashfiyotning o'rol beqiyos. Musiqiy tarbiya maktabgacha ta'lim muassasalaridan boshlab umumta'lim maktablarda davom etiladi. Bunda musiqqa madaniyati fani o'qituvchining ijodkorligi, yetuk mutaxassisligi va vholig'ini ijrochiligi repertuari boylar asarlarga boyligi juda muhim. Shu sohada yetuk mutaxassislarni yetkazib berishda "Maktab repertuari" faolining ahamiyati katta. Maktab repertuari asarlari ushbu tashabbus bilan barcha musiqqa fanlaridan olingan bilim, ko'nikma va malakalarni umumlashtiradi. Maxsus cholg'u fortepiano, rubob, diutor, chang va boshqalarda yaxshi ijrochilik mahorati, nazariy tomondan musiqqa nazariyasi, musiqqa tahlili, garmoniya, musiqqa adabiyoti, dirijorlikdan bilimlarni hamda, maktabgacha va maktabda musiqqa o'qitish metodikasi fanlarini yaxshi bilishi kerak.

Oliy pedagogik musiqqa ta'limni yo'naltirish bitiruvchisi yaxshi musiqachi pedagog va ish faoliyatida kerak bo'ladigan musiqqa ijrochiligi malakalariga ega bo'lishi, maktabgacha ta'lim muassasasi, maktab va musiqqa to'garagi dasturlarga binoan kerakli asarlarni tanlay olishi lozim. Pedagogika OTM larni talabalari zimmasiga katta mas'uliyat yuklanadiki, ularning ta'siri ostida o'quvchilarning intellektual salohiyatlari, ijodiy faolliklari va kasbga mehrlari tarbiyalanadi.

O'qitishda yakka tartibda yoki kichik guruhlarda o'qitish tizini buning uchun yaxshi shart-sharoitdir. Ta'lim va tarbiyaning yutuq i o'qituvchilarning pedagogik qobiliyatlari va bilimlariga bog'liq.

Bilim, ko'nikma va malakalarni faoliyat turlari buyicha 3-guruhga ajratish mumkin:

- tinglash
- kuylash
- musiqiy-ritmik xarakatlar.

Musiqqa asarlari ustida ishlash – asarni tahlil qilishdan boshlanadi. Bunda asardagi so'z ma'nolari, dinamik belgilari, avji, asarning kirish qismi va shunga o'xshash hamma belgilari o'rganib chiqiladi. Shu bilan birgalikda tovushlarni sifatiga e'tibor berish kerak.

Fortepiano cholg'u so'zi.

Har bir xalqning o'z milliy cholg'u sozlari bo'lishi barchaga ma'lum. Bugungi kunda dunyoning barcha xalqlari orasida eng ommalashgan umuminsoniy cholg'u sozlari ham mavjud. Bulardan biri - fortepiano cholg'usidir. Ushbu cholg'u uchun jahonning barcha tanikli kompozitorlari qatorida O'zbekiston kompozitorlari ham yorqin asarlar yaratdilar. Ular yosh ijrochilar tomonidan sevib ijro etib kelimmoqda. Tartixga nazar tashlaydigan bo'lsak, fortepiano san'ati klassisizm davrida paydo bo'lib, shakllana boshlagan va fortepiano cholg'usi yaratilgan. I.S.Bax va uning og'illari, shogirdlari klavir musiqasi uchun birinchi namunalar yaratdilar. Gaydn, Motsart, Betkovening fortepiano ijodi bu cholg'uni yuksaklarga ko'tarishda va ommalashishda muhim o'rinni tutdi. London va Vena maktablari shakllandi. Klementi va Gummel ijodi ravnaq topdi. O'z navbatida Parij maktabi ham paydo bo'lib, Kalkbrenner va Talberg ijod namunalari tarqaldi. Shuningdek, Cherni ijrochilik mahorati maktabi shakllandi va bugungi kunda xam ushbu namunalar fortepiano ijrochiligining asosiy maktabi sanaladi. Romantizm davrida ham fortepiano ijrochilik san'ati yanada ravnaq topdi. Avstriya va Germaniya

romantizmiga Evropaning barcha ijodkorlari ergasha boshlashdi. Schubert, Vebner, Mendelson, Shumann kabiylarning fortepiano ijodi madaniyatlar tartixiga muhrlandi. Shopen va Liszt – ijrochi va pedagog sifatida dunyoga tanildilar. Ularning fortepiano ijodi dunyoning eng muhtir sozandalarga ham repertuar bo'ldi.

Evropa milliy fortepiano maktablari. Nemis fortepiano maktabi XIX asr ikkinchi yarmida milliy fortepiano maktablari shakllanishiga andoza bo'ldi. Nemis fortepiano maktabi vakillari - Braun va Reger, Fransiya fortepiano maktabi - Bizet, Frank, Ben-Haim, Norveg-Chop fortepiano maktablari - Grieg, Smetana va Dvorjak kabiylar milliy fortepiano maktablarining namoyandalari bo'ldilar. Rus fortepiano maktabi "Kuchli to'la" hisoblanish - Rubinstein, Chaykovskiy ijodida o'z sonatiga "Kuchli to'la" hisoblanish - Rubinstein, Chaykovskiy ijodida o'z sonatiga to'la. XIX asr ikkinchi yarmida "forteplano pedagogikasi" tushunchasi paydo bo'ldi. Shchepkin, Metner, Raxmaninov fortepiano san'atlari – ijodiyot va ijrochilikdagi yangi yo'nalishlar sifatida nom qozondi. XX asrning 20-40 yillarida ham fortepiano ijrochiligida sezilarli pozomlarni kuzatish mumkin bo'ldi. 20-yillar yangi uslub yo'nalishlarining faol rivojlanish davri bo'lgan deb ishmoch bilan ta'kidlash mumkin. S.Prokofev fortepiano ijodi o'ziga xos musiqiy til paydo bo'lishiga turtki bo'ldi. Ko'plab sonata va konsertlar yaratildi. Prokofev nafaqat kompozitor, balki pianinochi sifatida ham jahon ahliga tanildi. Asr o'ralarida yangi uslub yo'nalishlari shakllandi. Fransiyaada impresionizm asosan Debussyning kechki asarlarida namoyon bo'ldi. Bu kompozitor o'z ijodini yangilash yo'lidagi izlanishlar qildi, yangicha mavzularga murojaat qildi. Xususan, musiqiy ijodiyotga uslub o'zgarishlari kiritildi, bu "Oq va qora" deb nomlangan asarida yaqqol ko'rindi. 12 ta etyud - Debussyning kechki yo'nalish gomusi, deb nom oldi. XX asrning 2-yarmida fortepiano san'atida rivojlanish kuzatildi. Musiqiy avangardning har xil oqimlari paydo bo'ldi. A.Shyonbergning shogird va izbosarlari nafaqat butun dunyoda, hato O'zbekistonda ham paydo bo'ldi. Musiqqa materialini umumiy (total) qator birlashtirilishiga intilishning kuchayishi kuzatildi. Bunday rivojlanish bosqichlari O'zbekistonda ham bo'lib o'tdi.

Fortepiano cholg'usi xususida.

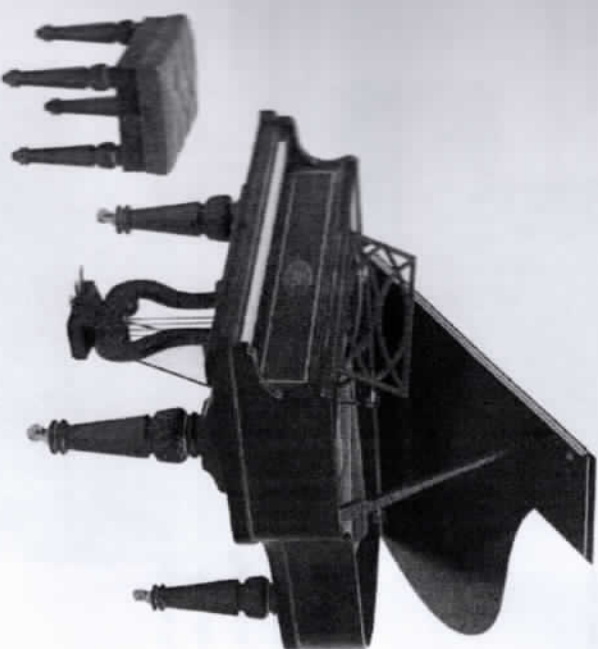
500 yillik tarixga ega klavir san'ati Uyonish davrida vujudga kelib, XVII-XVIII asrlarda gullab-yashnadi. XVIII asr boshida fortepiano cholg'usi yaratilganidan so'ng, fortepiano san'ati rivojlanish davri boshlandi. Ushbu musiqa asbobi XVIII asrning boshlarida (1710 yilda) italiyalik Kristofori tomonidan yaratilgan bo'lib, unda ohista va baland tovushlarni chalish mumkin bo'lgan. Shu bois asbobning nomi "fortepiano" deb nomlanib, italyan tilida tovush kuchi nuqtai nazaridan - "baland-past" ma'nosini bildiradi. Asbobni klavishlarini bosganda jaranglaydigan tovushlar esa klavishdan emas, balki asbobning ichida tarang o'rtilgan simlardan yangraydi. Agar simlar vertikal (tikka) tortilgan bo'lsa, *bu - fortepiano* cholg'usi bo'lib, u hujm jihatidan kichikroq hamda katta bo'lmagan xonalarda ijro etish uchun mo'ljallangan (1-rasm).

1-rasm. Fortepiano cholg'usi.

6

Agar simlar gorizontal (yotiq) tortilgan bo'lsa, *bu - royal* cholg'usidir. Uning tovushlari balandroq va jarangli bo'lib, hujm jihatidan katta. Royal kontsert zallarida ijro etish uchun mo'ljallangan (2-rasm).

2-rasm. Royal cholg'usi.

Fortepianoda o'tirish, ijrochilik holati. Ma'lumki, har qanday cholg'uni ijro etishni o'rganishda avval cholg'u oldida to'ri o'tirib, gavdani, oyoq-qo'llarni erkin tutish kabi ko'nikmalar o'zlashtirishing muhimdir. Bu ko'nikmalarning o'zlashtirishini *ijrochilik holatining* to'ri shakllanishiga yordam beradi. Fortepiano ijrochiligida 3 ta tayanch nuqtalari mavjud bo'lib, bular oyoq holati, o'rindiqda (simda) o'tirish holati va "qo'l holati" (barmoqlardir).

1. Oyoq holati - bir oz oldinga surilgan holda yerga yoki maxsus taxtachaga tayangan bo'lishi lozim (3-rasm).

7